

K FILOZOFICKÝM PROBLÉMOM MODERNÉHO ČLOVEKA

SVÄTOPLUK ŠTÚR: *Zápasy a scestia moderného človeka*, Bratislava, Veda 1998, 258 s.

Pôvodných prác z oblasti slovenského filozofického myslenia je stále poskromne. O to viac treba privítať iniciatívu Filozofického ústavu SAV, ktorej výsledkom bolo vydanie práce z pozostalosti Svätopluka Štúra *Zápasy a scestia moderného človeka*.

Možno by sme sa mohli oprávnenne spýtať, prečo FiU SAV takmer osemnásť rokov po smrti S. Štúra inicioval vydanie recenzovanej publikácie. Odpoveď je prostá: jednak pre jej nadčasovú myšlienkovú hodnotu a aktuálnosť, s akou sa prihovára našej súčasnosti, ale aj, a nie v poslednom rade, preto, aby sa odbornej aj širšej komunite sprístupnila autentická práca slovenského ne-marxistického filozofa, ktorá završuje jeho celoživotnú činnosť a je do istej miery jeho zhusteným teoretickým odkazom. Publikovanie práce odporúčali jej dvaja recenzenti Ladislav Kováč a Miroslav Marcelli.

Knižka *Zápasy a scestia moderného človeka* má podľa nášho názoru veľmi kvalitný úvod z pera Eleny Városovej, bývalej študentky a znalkyne diela tohto protagonistu slovenskej filozofie dvadsiateho storočia, ktorý má miestami až explikačný charakter v pozitívnom zmysle slova. Monografia je v poradí siedmou knižnou publikáciou autora, ktorá, ako výstižne uvádza E. Városová, "završuje bizarnú odyseu sprevádzajúcu zverejňovanie a aktualizáciu prác Svätopluka Štúra (1901-1981), prvého de iure ac ordine inštalovaného slovenského profesora systematickej filozofie na Komenského univerzite v Bratislave" (s. 7). Vo svojom vstupe sa E. Városová stručne venuje peripetiám života S. Štúra, ktorý napriek svojej opätovnej marginalizácii v spoločenskom živote v rokoch oboch totalít neprestával aktívne filozoficky pôsobiť. Možno súhlasí s charakteristikou, ktorú v tejto súvislosti pregnantne formuluje T. Pichler: "Štúrov život bol periodizovaný rytmom historických udalostí. Každý dejinný medzník preňho znamenal raz otvorenie, potom zasa zatvorenie priestoru pôsobenia. Príchody a nútené odchody z FFUK sa striedali. Jeho práce boli zhodou okolností napísané či zverejnené vždy buď bezprostredne pred, alebo po udalostiach, symbolizujúcich historický medzník, preto sa im nedostával primeraný priestor na rozvinutie hĺbkového pôsobenia." ([1], 577).¹

Monografia S. Štúra sa vnútorne člení na predhovor a tri kapitoly: I. *Štruktúra spoločnosti a života*; II. *Zápasy, výkyvy a scestia* (rozsiahla kapitola tvoriaca obsažné jadro celej práce) a III. *Záver*.

Jednotlivé kapitoly a subkapitoly knižky sú opatrené poznámkami, čo sprehľadňuje a zjednodušuje orientáciu v publikácii. V predhovore autor objasňuje svoj tvorivý zámer, konzekventne a cielene sledovaný v celej práci - poskytnúť novým generáciám nastupujúcim v 60-tych rokoch tohto storočia zásadnú orientačnú pomôcku. V práci,

¹Zájemcov o bližšie poznanie života a diela Svätopluka Štúra, odkazujeme na prameň T. Pichler: Kritický realizmus Svätopluka Štúra. In: Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí. Bratislava, Infopress 1998, 486 s.

ktorú S. Štúr dotváral v dobe a podmienkach neprajných slobodnému mysleniu a tvorbe, chce synopticky a v skomprimovanej podobe naznačiť, v čom vidí základné zápasy a scestia (problémy) moderného európskeho života v posledných dvoch storočiach.

Autor práce na základe prežitých skúseností i vlastných teoretických analýz anticipuje v blízkej budúcnosti zložitý, namáhavý a dlhodobý vyrovnávací proces svetového rozsahu. V očakávaní toho, čo príde, autor - "slovenský filozof života" - ponúka svoje úvahy, "aby mladšie generácie, ktoré rovnako už názorne videli a pocítili na sebe osudné chyby našich extrémnych výkyvov a scestí, nestratili správnu orientáciu aspoň vo veľkých obrysoch ..., lebo ... po búrlivých zvratoch, ktoré rozložili samotnú citovú, intelektuálnu a morálnu podstatu ľudskej bytosti i ľudského spoločenstva, bude ich úloha nesmierne ťažká a zodpovedná: zistia, že musia vo všetkých oblastiach nanovo stavať takmer od samých základov" (s. 24).

Istou pomôckou v tomto procese podľa Štúrovho úmyslu môžu byť aj jeho úvahy, ku ktorým dospel, a v tom sa stotožňujeme s E. Városovou, "konfrontáciou vplyvu osvietencko-klasických teórií osemnásteho až polovice devätnásteho storočia a filozoficko-iracionálnych, mocensko-politických koncepcií nasledujúceho filozofického vývinu. V prvých vznikalo podľa Štúra komplexné a vývojaschopné myslenie a životné duchovné hodnoty, v druhých sa odhalili najnebezpečnejšie kontexty ľudských osudov, ktoré destabilizovali anticko-klasickú tradíciu s námahou obrúsenú v osvietenstve" (s. 11). Tejto základnej myšlienkovno-problémovej osi sa S. Štúr v svojej práci venuje najmä v ťažiskovej časti práce, v kapitole *Zápasy, výkyvy a scestia*, kde na vývinovom oblúku základných sociálnofilozofických úvah doby argumentuje v prospech ideí harmonického rozvíjania ľudského rozumu a prirodzenej morálky. Priblížme v krátkosti aspoň názvami subkapitol ťažisko záujmu pozornosti úvah S. Štúra v jeho práci.

Nasledujúce štúdie de facto tvoria obsah druhej hlavnej kapitoly práce: A. *Nadvláda subjektu nad objektom (noetický idealizmus)*; B. *Nadvláda objektu nad subjektom (pozitivismus)*; C. *Pád z idealizmu k materializmu (Feuerbach)*; D. *Primát vôle: Schopenhauer*; E. *Rozpoltenie človeka v zrkadle umenia*; F. *Od humanistického nacionalizmu k beštialite*; G. *Ekonomická redukcia*.

V týchto štúdiách našli svoje miesto v zhustenej podobe najmä relevantné myšlienky autora, publikované už skôr v jeho predchádzajúcich monografiách.

V závere svojej práce Svätopluk Štúr prichádza k poznaniu s funkciou memento, že disharmónia a disfunkcia modernej doby nebola vyvolaná polyfóniou a pluralitou názorov rašiacou na liberálnom podhubí, ale "osudná vina spočíva iba v prílišnej jednostrannosti a extrémnosti výkyvov jednotlivých zložiek, čím potom museli nastať jednostranné scestia a otrasné poruchy celkovej životnej výstavby" (s. 234).

Publikovanie práce *Zápasy a scestia moderného človeka* má okrem nesporného heuristického významu aj rozmer etický. Jej vydaním sa totiž potvrdzuje, že aj v dobách nie tak dávno minulých sa na Slovensku pestovala aj iná ako marxistická štátna filozofia - a toto poznanie je pre nás obzvlášť cenné.

Karol Kollár

[1] Slovník českých filosofů. Brno 1998.

PhDr. Karol Kollár, CSc.

Filozofický ústav SAV

Klemensova 19

813 64 Bratislava

SR

DILEMA EUROPEIZMU A NÁRODNEJ SEBAIDENTITY

B. L. GUBMAN: Rossija i Jevropa v filosofii russkoj istorii (Rusko a Európa vo filozofii ruských dejín). Tver, Tverskoj gosudarstvennyj universitet 1997, 111 s.

Vzťah Ruska a Európy bol vždy stredobodom pozornosti mysliteľov zaoberajúcich sa interpretáciou ruských dejín. V období gorbačovovskej prestavby, no najmä po rozpade ZSSR staré spory o osudoch Ruska a Európy vzbĺkli s novou intenzitou. Ukázala sa ostrá polarizácia dvoch hlavných táborov: západniarov, usilujúcich o urýchlenú europeizáciu Ruska, a horlivých obhajcov neopakovateľnej národnej svojbytnosti. O sprítomnenie tejto témy, ktorá sa ostatne v rozličných modifikáciách živo pertraktuje aj na Slovensku, sa pokúsil B. L. Gubman. V siedmich kapitolách načrtol základné typy prístupu vzťahu Ruska a Európy vo filozofii ruských dejín 19. a 20. storočia. Filozoficko-historická reflexia nastolenej témy sa v knihe prezentuje cez najvýraznejšie mysliteľské postavy, Čaadajevom počnúc a Solženicynom končiac.

Debaty, stimulované hľadaním národnej svojbytnosti v období po reformách Petra Veľkého, vyústili v 19. storočí do binárnych opozícií: individualizmus - kolektívizmus, demokracia - imperiálna samovláda, egalitárstvo - hierarchia spoločenského života, progresivizmus - tradicionalizmus atď. V rámci filozoficko-historických koncepcií inklinujúcich v tomto období k europeizačnej paradigme autor analyzuje tvorbu popredných západniarov a národníkov. Ďalej ukazuje, že hľadanie národnej svojbytnosti Ruska, na ktoré apelovali slavianofili a počevníci, sa následne markantne prezentovalo v panslavizme (N. Danilevskij) a byzantinizme (K. Leontiev). Osobitnú pozornosť autor venuje dvom univerzalistickým programom. Prvým bol kresťanský univerzalizmus P. J. Čaadajeva, ktorý považoval národnú svojbytnosť a nevyhnutné osvojenie všetkých skúseností západoeurópskej civilizácie za dva rovnako dôležité predpoklady možného rozkvetu Ruska. Základom univerzalistického programu V. S. Soloviova bola zasa jeho filozofia všejednoty, zásadne odmietajúca národný izolacionizmus a dôsledne presadzujúca myšlienky ekumenizmu.

Za pokračovateľa tejto línie vo filozofii ruských dejín autor považuje N. A. Berďajeva. Bližšie si všíma jeho chápanie obsahu ruskej idey, ktorej živnou pôdou bol eschatologický mýtus. Výnimočné postavenie Ruska medzi východnou a západnou civilizáciou Berďajev vysvetľoval dualizmom ruskej duše, protichodným videním